

ספטמבר 2022

הצעת עמותת ליל"ך, בשיתוף עם צבר רפואה

סילבוס לקורס בנושא:

מבט אל סוף החיים – ערכים, חוקים ופרקטיקה

ד"ר כרמל שלו, ד"ר רותם ויצמן, עידן שפירא

קהלי יעד:

- (1) תלמידי תואר ראשון ברפואה, סיעוד, עבודה סוציאלית, פיזיותרפיה, ריפוי בעיסוק, קלינאות תקשורת, מנהל מערכות בריאות, משפטים, ואנתרופולוגיה
- (2) תלמידי תואר שני בגרונטולוגיה, ומתמחים ברפואה גריאטרית ורפואת משפחה

מתכונת: קורס סמסטריאלי, 14 מפגשים

מטרות הקורס:

- שבירת הטאבו בישראל על נושא המוות
- הקניית ידע בסיסי רפואי, משפטי, תרבותי, אתי וקליני בנושא חולים בסוף החיים זכויותיהם
- העלאת המודעות ויכולת התקשורת ביחס לנושא המוות

נושאים מרכזיים:

1. הרפואה בסוף החיים – הרואית ופליאטיבית
2. דילמות אתיות סביב טיפול בסוף החיים
3. עיקרי חוק החולה הנוטה למות וזכויות האדם החולה
4. תקשורת בין-אישית והבעת רצון מוקדמת

דרישות הקורס - עבודת סיום

- עבודה מעשית - לדבר עם אדם קרוב על הנושא, ולכתוב מהם רצונותיו

או

- עבודה עיונית באחד הנושאים האלה:
 1. גישות ביהדות לסוף החיים
 2. דילמות אתיות סביב סוף החיים בישראל
 3. ההיסטוריה של רפואת סוף החיים

פירוט נושאי הקורס

1. תפיסות חיים ומוות בישראל ובתרבויות אחרות (2 מפגשים)
2. הרפואה בסוף החיים (4 מפגשים)
3. חוק החולה הנוטה למות (3 מפגשים)
4. אתיקה מקצועית וקלינית (1 מפגש)
5. תקשורת בין-אישית (1 מפגש)
6. הבעת רצון מראש (2 מפגשים)
7. הזכות לבחור (מפגש מסכם)

פירוט נושאי המפגשים עם מקורות

מפגשים 1-2 : תפיסות חיים ומוות בישראל ובתרבויות אחרות

1. חיי נצח ואלמוות, גן עדן וגהינום, גלגול נשמות; טקסי אבל וזיכרון; אובדן ושכול - עמיה ליבליך, קפה מוות (כנרת זמורה דביר, 2019)
2. פחד מוות – קשיים וסטריאוטיפים בהתמודדות עם המוות - סוגיאל רינפוצ'ה, ספר המתים והחיים הטיבטי (הוצאת גל, 1996)
- אג'אהן אמארו, להזמין את הפחד, כתב העת בודהיזם בישראל
- ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות (כנרת זמורה דביר, 2022)

מפגשים 3-6 : הרפואה בסוף החיים

1. רפואה הרואית – הצלת והארכת חיים, מלחמה נגד המוות
2. חולים סופניים, וחולים גריאטריים
3. פרופ' יוחנן שטסמן, גורמי סיכון לתפקוד ולתמותה בקשישים מגיל 70 עד 90 (מכון הרצג לחקר ההזדקנות והזיקנה, אוניברסיטת תל אביב, 17 במאי 2015), (הרצאה בווידיאו, 33 דקות)
4. המתת חסד וסיוע רפואי להתאבדות - קבורקיאן, אורגון, שווייץ
5. רפואה פליאטיבית, הקלה על סבל ותמיכה באיכות חיים - רוני צבר, בין החלמה לריפוי: מסע בטיפול הפליאטיבי (עם עובד, 2022)
- חוזר מינהל הרפואה, משרד הבריאות מס' 4/2015, קווים מנחים לסדציה פליאטיבית לחולה הנוטה למות, 22.3.2015
6. שירותי הוספיס – בית חולים כללי, מוסד סיעודי, וקהילה (בית) - חוזר מנכ"ל משרד הבריאות מס' 30/09 בנושא הפעלת שירות פליאטיבי (הוספיס) בקהילה, בבית חולים כללי ובמוסד סיעודי, מיום 12.7.2009

מפגשים 7-9 : חוק החולה הנוטה למות

1. עיקרי החוק – קדושת החיים ביהדות וכבוד האדם וחירותו
2. זכויות חולים – לשלמות הגוף, לאוטונומיה, לבחירת טיפול, ולמות בכבוד
 - מיץ אלבום, ימי שלישי עם מורי (מטר הוצאה לאור, 2004);
 - Morrie Schwartz, Lessons on Living, Ted Koppel Nightline Interview (ללא כתוביות בעברית) (וידיאו 58 דקות)
 - רנדי פאוש, ההרצאה האחרונה (הוצאת מטר, 2010)
3. חוקים נוספים – חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, חוק זכויות החולה
 - ישראל דורון וכרמל שלו, בין חוק זכויות החולה וחוק החולה הנוטה למות: התקדמות או הליכה לאחור? 43 רפואה ומשפט 39-25 (2011)
 - Carmel Shalev, Reclaiming the Patient's Voice and Spirit in Dying – An Insight from Israel, Bioethics 2010 24(3), 134-44
4. עמותת לילך, הצעת חוק לתיקון חוק החולה הנוטה למות (העדפות טיפוליות), התשפ"ב-2021
5. חקיקה בעולם
 - Ganzini et al., Physicians' Experiences with the Oregon Death with Dignity Act, N Engl J Med 2000 342, 557-563
 - Katrina Hedberg and Craig New, Oregon's Death with Dignity Act: 20 Years of Experience to Inform the Debate, Annals of Internal Medicine, 17 October 2017

מפגש 10 : אתיקה מקצועית וקלינית

1. להיטיב, לא להזיק, לכבד בחירות של חולים וקרוביהם
 - צבר, ביקור בית, סדרה תיעודית של יס דוקו עם 3 חולים
2. דילמות – אין לדעת מה נכון; התנשאות או ענוה
 - רוני צבר, מוות טוב, הרצאת TED 2014 (14 דקות)
3. ליווי רוחני
 - מיכאל שולץ, המטפל הפצוע: בניית היכולת שלנו להתכווננות אמפתית, מתוך באשר הוא שם – ליווי רוחני במערכות הבריאות והרווחה בישראל (עורכים נטע בנטור ומיכאל שולץ, הוצאה לאור ג'וינט-אשל 2017, 72-81)
4. ייעוץ אתי
 - ד"ר פול קלניתי, בטרם לכתי (מטר, 2016)
 - Andrew Shuman et al., Clinical Ethics Consultation in Oncology, Journal of Oncology Practice 2013 9:5, 240-245

מפגש 11 : תקשורת בין-אישית

1. טאבו והשתקה של המוות
 - אליזבת קובלר רוס, המוות חשוב לחיים (כתר, 2002)
2. התמודדות עם הבשורה המרה
 - אירוויין יאלום ומרלין יאלום, עניין של חיים ומוות (כנרת זמורה דביר, 2021)

מפגש 12-13 : הבעת רצון מוקדמת

1. צוואה מחיים - הנחיות רפואיות מקדימות וייפוי כוח רפואי
 - כרמל שלו, ייפוי כוח רפואי של קשישה, 148(4) הרפואה 229-232 (2009)
2. תכנון הולם לסיום החיים - מעלות ויתרונות
3. תחומים נוספים לתכנון סוף החיים – תרומת אברים, תרומת הגוף למדע, דרך קבורה (עלי שלכת, מנוחה נכונה)
4. איך מדברים על זה? כללים לשיחה עם אנשים מזדקנים וקרוביהם
 - קופת חולים כללית, חמש המשאלות

מפגש 14 : הזכות לבחור – שיח מסכם

- דיון בסרט של ענת גוב, על החיים ועל המוות (ישראל 2021) (65 דקות)